

Citrus

AF **JENS MICHAEL GUNDERSEN**, vinbonde og forfatter, **Hideaway**

De fleste citrus er ikke hårdføre udendørs i Danmark og skal dyrkes i udestue eller tages indenfor om vinteren. Men dværgcitron og nogle af de hårdføre krydsninger kan overleve udplantet på de små øer i de milde kystnære egne og store byer som Århus og København, der ligger i zone 8.

Citrus

Citrus er en plantefamilie, der stammer fra Asien og Australien. Igennem flere tusinde år er den blevet værdsat for sine kulinariske, medicinske og dekorative egenskaber. Frodige blanke blade, smukke aromatiske blomster, og frugterne, først grønne, siden gule og orange farver.

Forskellige folkeslag har selekteret nye sorter og transporteret planterne rundt i alle verdensdele. *Citrus*-slægten omfatter en lang række arter og krydsninger. De er næsten alle stedsegrønne og stammer fra tropisk eller subtropisk klima. De må derfor dyrkes i drivhus, eller som krukkeplante, der så kan sættes på friland om sommeren.

Der findes dog et par *Citrus*-slægtninge, som stammer fra et tempereret klima, og som kan tåle en del frost. Den mest hårdføre er *Poncirus trifoliata*, som på dansk kaldes dværgcitron (man hører også af og til navnet bitterorange). Den stammer fra det centrale og nordlige Kina. Dværgcitron kan teoretisk tåle ned til -20 °C, hvis den er veletableret og står gunstigt placeret i haven. Min erfaring er dog, at man skal dyrke den i zone 8 for at få succes.

Dværgcitron er en lille løvfældende busk eller halvtræ, der kan blive et par meter høj i Danmark. Grenene og stammen er grønne som på andre citrusplanter og kan altså medvirke til fotosyntesen. Væksten er kroget, bladene tredelte (deraf artsbetegnelsen *trifoliata*), og planten har lange, glatte torne. Derfor bruges den også som hæk og barriere, hvor den nærmest er et levende pigtrådshegn.

Planten blomstrer meget smukt i maj, med store elegante og eksotiske citrus-blomster på en baggrund af nøgne grene. Desværre har blomsterne ikke den karakteristiske citrus-duft, som ellers kunne være grund nok til at dyrke den.

Frugterne er orange ved fuld modenhed og ligner små appelsiner. De er inddelt i segmenter som andre citrus, og indeholder mange kerner. Både skal og frugtkød indeholder det bitre og aromatiske poncirin, som for de fleste mennesker gør frugten uspiselig. Man kan dog godt benytte lidt bitterorange i en alliance-citrus-marmelade.

Kulturteknik

Dværgcitron har meget smukke citrusblomster i det tidlige forår. Desværre uden citrusduft. Foto: Jens Michael Gundersen

Jord til citrus skal først og fremmest være veldrænet, da våd jord er døden for citrusrødder. Man bør vande med regnvand og jævnlige tilførelse af special citrusgødning, når planten er i vækst.

Jorden til citrus skal være let sur, veldrænet, løs og luftig med masser af grov sphagnum og grus. Fx en blanding af 50% grus og 25% muld og 25% grov sphagnum. Gød med flydende citrusgødning ved hver vanding under den aktive vækst med høje temperaturer. Undgå gødning i eftersommeren, hvis du vil sikre plantens frosthæthed.

Vand med regnvand. Da alle citrus har grønne stængler om vinteren, der kan lave fotosyntese, er det vigtigt at beskytte dem mod direkte sol i frostvejr. Placer en dværgcitrus i læ og let skygge fra træer, buske eller bygninger.

Det er let at formere dværgcitrus ved at så kerner. Citrusfrø skal dog generelt være helt friske for at spire, dvs. de sås direkte efter udtagning af frugten. Man kan rense dem i en svag klorin-opløsning for at undgå mug. Dværgcitrus kan også stiklingeformeres, men den er ret vanskelig at få rødder på, og det tager under alle omstændigheder lang tid, som med de fleste citrus.

Jagten på den hårdføre citrus

Andre citrusplanter, der kan tåle lidt frost, er den australske *Citrus glauca* og kumquat, *Fortunella margarita* samt *Fortunella japonica*, og *Citrus ichangensis*, der er stedsegrøn, og kan tåle ned til $-12\text{ }^{\circ}\text{C}$. *Citrus ichangensis* vokser i bjergene i det sydvestlige, centrale Kina i højder til over 2000 m og tåler derfor ganske meget frost. Visse sorter af mandariner, *Citrus reticulata*, kan også tåle ned til $-14\text{ }^{\circ}\text{C}$ kortvarigt, og desuden modner de tidligere end andre citrus, og det er derfor den frugt bærende spise-citrus, der er mest oplagt til den uopvarmede havestue. Siden slutningen af 1800-tallet har planteforædlere arbejdet med at krydse de forskellige citrusarter, bl.a. i håbet om at skabe en citrusart, der kan tåle frost, og som kan modne i en relativt kort og kølig vækstsæson, og som giver spiselige

frugter. Som udgangspunkt var forskerne overbeviste om, at dette kunne lade sig gøre, da de ønskede genetiske egenskaber er til stede i forskellige citrusarter.

I praksis har det dog vist sig meget svært at kombinere egenskaberne, da de ubehagelige aromaer i *Poncirus trifoliata* er koblet til hårdførhed. Målet, en hårdfør frostfast citrus med god smag, er derfor ikke nået, men forskerne og en række amatører arbejder videre på det. Og der er da kommet en række citrushybrider ud af dette, som er meget dekorative og hårdføre, ofte med smukke og velduftende citrusblomster, stedsegrønne blade og dekorative frugter. De er dog for det meste sure og bitre, men kan til dels bruges til kulinariske formål.

Dyrkning på forsøgsbasis af hårdføre citrus

Jeg dyrker på forsøgsbasis en række af disse sorter, bl.a.

Yuzu (*Citrus junos*) (−12°C), den japanske citron, som formentlig er en gammel natur-krydsning af *Citrus ichangensis* og mandarin. Frugterne er gule og med løs, aromatisk skal. Selv hvis den udsættes for så meget frost, at den afløves, kan planten overleve. Yuzu dyrkes nord for det traditionelle citrusbælte i Japan og anvendes i det japanske køkken, hvor dens skal og juice giver en aromatisk smag til bl.a. sushi. Den kunne fint være en nyttig citrusplante i u opvarmede dansk havestuer.

Poncirus trifoliata krydset med mandarin-sorten Changsha (kan gro i zone 8). Planten er næsten så hårdfør som dværgcitron, ned til −17 °C, men med velduftende blomster og bedre kvalitet på frugten end dværgcitron. Denne plante har det største frilandspotentiale i Danmark, af alle de nye citruskrydsninger.

Sorten 'Swingle citromelo' (kan gro i zone 8b). Meget hårdfør (−16°). En krydsning af grapefrugt og dværgcitron, som kan blive til et fint lille træ med en beskyttet placering. En bekendt i Hamburg har fået fremavlet et helt lille træ i haven, som han beskytter let med bobleplast i hårde vinterperioder. I 2005 satte træet for første gang blomster og frugter, men frugterne vil formentlig aldrig modne i de nordeuropæiske somre. Men tænk sig bare at kunne sidde under et blomstrende citrustræ i haven!

Sinton citrangequat (−12°C) En krydsning af citrange og kumquat, med kumquatlignende frugter. God til marmelade og drinks. Kunne være en nyttig udestueplante i Danmark. Rusk citrange (kan gro i zone 8b) (−15°C). En krydsning af blodappelsin og dværgcitron. Kan anvendes kulinarisk. Frilandspotentiale i de mildeste egne af Danmark på en beskyttet plads. Carizzo citrange (−12°C). En krydsning af navel-appelsin og bitterorange. Kulinarisk anvendelse. Må dyrkes i udestue. Jeg dyrker desuden en række frøplanter af *Citsuma citrandarin*, som formentlig er en krydsning af *Poncirus trifoliata* og mandarin-sorten Satsuma. Den er formentlig et meget godt bud på en hårdfør og tidligt moden citrus (−15°C). Men om planterne overlever og nogensinde kommer i bæring er i skrivende stund et åbent spørgsmål.

Det skal siges, at de angivne minimumstemperaturer er med stort forbehold. Dels fordi planterne ikke er afprøvet tilstrækkeligt i Danmark, og fordi hårdførheds erfaringer fra sydligere breddegrader ikke altid kan overføres direkte til Danmark. Den hårdføre og spiselige citrus i tempereret klima må vi fortsat vente på. I mellemtiden kan vi da dyrke dværgcitron, der absolut er en dekorativ og hårdfør plante.

Formering og anskaffelse af planter

Formering af citrus kan ske med stiklinger, podning og frø. Frø skal sås friske og giver ofte et godt resultat, men der går 5–10 år, før planten blomstrer. I modsætning til, hvad der står i mange bøger, bliver afkommet af citrusfrø ofte identisk til moderplanten. Men stiklingeformerede og podede planter blomstrer hurtigere og er helt sikkert identiske med moderplanten.

Man kan være heldig med at sætte rødder på stiklinger af visse citrusarter i sluttet luft. Podning er dog den teknik, den professionelle bruger. Her kan man indsætte en knop (okulering) af den sort man vil dyrke, på en grundstamme af den hårdføre dværgcitron, i forsommeren i drivhus, og med lidt øvelse giver det gode resultater.

I danske planteskoler finder man et stort udvalg af de velkendte citrus, der skal overvintres frostfrit. Man finder dog også af og til dværgcitron, *Poncirus trifoliata*. De nyere hårdføre krydsninger er sjældne og må skaffes hjem fra udlandet.

Sådan får du succes med citrus i potte

Der er en gammel tradition helt tilbage fra romerne med at dyrke citrus i pletter og stille dem et beskyttet sted om vinteren. Mange slotte og herregårde i Europa, også her i Skandinavien, har indrettet særlige bygninger til formålet: orangerier.

I dag sælges der mange citrusplanter i danske havecentre, men desværre dør mange af dem ret hurtigt, fordi moderne hjem ikke byder på det rigtige vinteropbevaringsklima for citrus. Nøglen til at overvintre citrus er at forstå, at lysstyrke og temperatur skal passe sammen. Selv et sydvendt vindue i et moderne opvarmet hus har ikke en lysstyrke, der er høj nok til at tilfredsstille citrus. Det er bedre at finde et køligt rum, en udestue eller et vindfang, hvor der er frostfrit, men koldt, og en høj lysstyrke.

Et almindeligt uopvarmet havedrivhus er for koldt til de fleste citrusplanter. Der skal isoleres og opvarmes til minimum 4 °C. Moderne velisolerede udestuer er faktisk ikke dyre at holde over 4 °C og har en tilstrækkelig lysstyrke. Men entusiasten vælger måske endda at bygge et orangeri med den rette kombination af lys og kølig opbevaring. Dyrker man så de nye hårdføre citrus-krydsninger, kan man nøjes med en noget lavere overvintringstemperatur.

Dette er et kapitel fra Michael Gundersen bog: Eksotiske planter – nye ideer til din have. I bogen kan du læse mere om klimazoner og se, om du er så heldig at bo et sted, hvor eksotiske planter trives. I bogen kan du læse om i alt 37 eksotiske planter, der kan dyrkes i de mildere egne af Danmark, bl.a. oliven figen, palmer, ferskner, kiwi.

Michael Gundersen og hans familie bor i dag på Fejø, hvor de dyrker en lang række eksotiske planter, ikke mindst figen, vin og ferskner i det milde og solfyldte Fejøklima, på deres ejendom "Hideaway". De venter stadig på at høste den første frilandscitrus !

